

't Speel-Kwartier

Christelijke basisschool

Protocol ernstige rekenhulpvragen en/ of dyscalculie

Inleiding

Dit beleid is geschreven vanuit de visie van 't Speel-Kwartier. Dit beleid ondersteunt ons bij het bereiken van ons onderwijskundig doel; *Kinderen begeleiden in hun ontwikkeling van nu, met het oog op de toekomst. Wij willen kinderen leren geloven in hun eigen ik, verantwoordelijk en betrokken maken voor hun eigen leerproces en leren zorg te dragen voor zichzelf, elkaar en de wereld om hen heen. Wij geloven in ontwikkeling. Samenwerking, maatschappelijk, inspirerend, leerling gericht en eigentijds* zijn onze kernwoorden. Ouders zien wij als professioneel, actief betrokken en kindgericht. Dit beleid beschrijft concreet hoe onze visie zichtbaar wordt in ons dagelijks handelen en zijn.

Dit protocol (ernstige) Rekenhulpvragen en/ of dyscalculie is een onderdeel van ons rekenbeleid. Aan de hand van het landelijk protocol ERWD ((Ernstige) Reken-Wiskunde problemen en Dyscalculie) is dit protocol Ernstige rekenhulpvragen en/ of dyscalculie tot stand gekomen.

Het doel van ons rekenwiskunde-onderwijs is functionele gecijferdheid, afgestemd op de mogelijkheden van iedere individuele leerling. Hierbij gaat het om adequaat handelen in functionele, dagelijkse situaties. Wij werken met elk kind toe naar het minimaal behalen van het 1F niveau.

Dit protocol biedt een leidraad voor de volgende activiteiten:

- het voorkomen van rekenwiskunde-problemen;
- het afstemmen van het onderwijs op de ontwikkeling van hulpleerlingen;
- het gericht begeleiden van leerlingen met rekenwiskunde-problemen en dyscalculie.

Waar het woord rekenen staat worden alle domeinen van rekenen-wiskunde bedoeld, zoals dit in het rekenonderwijs is ingedeeld:

- Getallen en Bewerkingen,
- Verhoudingen,
- Meten en Meetkunde en
- Informatieverwerking.

(Kort) Rekenvisie en uitgangspunten m.b.t. hulpvragen (zie voor uitvoerig beleid ons rekenbeleid)

Het vertrekpunt van dit protocol is onze onderwijssituatie, waarbinnen passend onderwijs wordt aangeboden. Passend onderwijs is een samenspel tussen leerling, leerstof en leraar. Iedere leerling heeft recht op onderwijs dat goed afgestemd is op zijn mogelijkheden. Wij werken vanuit de OGW-HGW benadering. De rekengroepsplannen en ons daaraan gekoppeld werkbord ondersteunen ons dagelijks werken in de groep. Alle leerlingen worden per half jaar ingedeeld op hun onderwijsbehoeftes.

Passend onderwijs begint bij goed onderwijs. De leraar is de onderwijsprofessional. Hij heeft kennis van de ontwikkeling van leerlingen in het algemeen en, in het kader van dit protocol, specifiek van de rekenwiskundige ontwikkeling en de eventuele hulpvragen. Wij hebben op school een reken coördinator die ondersteunt bij het bieden van goed rekenonderwijs. Gezamenlijk hebben dragen wij als school de zorg voor de optimale ontwikkeling van elke individuele leerling van onze school.

(Korte) Hulpvragen bij het leren rekenen zijn normaal. We spelen dagelijks direct in op deze hulpvragen Bij de ene leerling verloopt het leren rekenen makkelijker en/ of vlotter dan bij de andere leerling. Naarmate hulpvragen groter worden, moet het onderwijs

steeds nauwkeuriger worden afgestemd op de mogelijkheden van de individuele leerling en zijn individuele hulpvraag.

Dit protocol biedt handvatten om het rekenwiskunde-onderwijs bij ons op school zo goed mogelijk af te stemmen op de ontwikkeling van de groep, de drie subgroepen en zo nodig van iedere leerling om zoveel mogelijk rekenhulpvragen te voorkomen en/ of te verhelpen.

Een goede kwaliteit van het rekenwiskunde-onderwijs staat hierbij voorop. Dit staat beschreven in ons rekenbeleid.

Daar waar hulpvragen ontstaan, biedt dit protocol handvatten voor optimale afstemming van het rekenwiskundeonderwijs op de ontwikkeling van de leerling.

Vanuit deze visie hanteren wij de volgende uitgangspunten als leidraad.

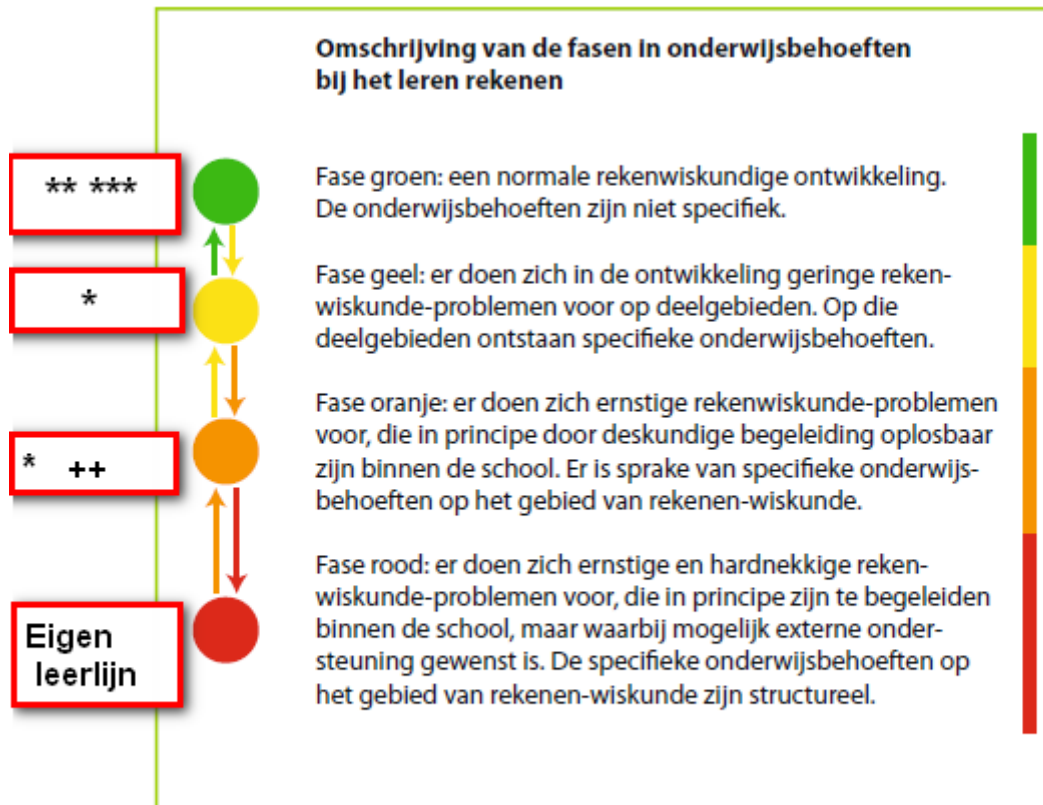
1. Functionele gecijferdheid.
2. Ontwikkeling van rekenwiskundige concepten als fundament.
3. Ieder kind is anders.
4. Afstemming van het onderwijsaanbod op de onderwijsbehoeften van de leerling.
5. Onderscheid tussen Ernstige rekenwiskunde-problemen en Dyscalculie.
6. Vroegtijdige signalering en onderkenning.
7. Diagnosticerend onderwijzen en handelingsgerichte diagnostiek.
8. Resultaatgerichte begeleiding.

De eerste vijf uitgangspunten onderbouwen onze visie op (ernstige) rekenwiskunde-problemen en dyscalculie. De uitgangspunten 6, 7 en 8 vormen de basis voor het handelen in de praktijk.

In het onderwijs hebben we te maken met gradaties van stagnatie in de rekenwiskundige ontwikkeling van individuele leerlingen.

In het protocol gebruiken wij de volgende gradaties van stagnaties:

- De normale, vrijwel ongestoorde ontwikkeling, waarbij de leerling voldoende baat heeft bij het standaard onderwijsaanbod.
- Een ontwikkeling met geringe rekenwiskunde-problemen, op te lossen binnen de school met gerichte begeleiding.
- Een ontwikkeling met ernstige rekenwiskunde-problemen die in principe op te lossen zijn met intensieve begeleiding binnen de school.
- Een ontwikkeling met ernstige en hardnekkige rekenwiskunde-problemen die in principe te begeleiden zijn binnen de school, eventueel met externe ondersteuning. Alleen in dit geval is er de mogelijkheid om eventueel te spreken over dyscalculie.

Afbeelding 6.1 Fasen-indeling rekenwiskunde-problemen

Het doel van dit protocol voor (ernstige) rekenproblemen en/ of dyscalculie is

- het bieden van handreikingen en richtlijnen om problemen in de rekenwiskundige ontwikkeling vroegtijdig te signaleren en zo mogelijk te verhelpen,
- het bieden van passende en effectieve begeleiding in situaties waar toch problemen ontstaan (interventie) en
- iedere leerling te brengen tot een passend, acceptabel niveau van functionele gecijferdheid waarbij het 1F niveau het uitgangspunt is.

Onderzoek naar (ernstige) rekenhulpvragen

De rekenwiskundige ontwikkeling, zoals die geldt voor alle leerlingen, bestaat uit vier handelingsniveaus.

1. Informeel handelen in werkelijkheidssituaties (doen);
2. Voorstellen – concreet (representeren van objecten en werkelijkheidssituaties in concrete afbeeldingen);
3. Voorstellen – abstract (representeren van de werkelijkheid aan de hand van denkmodellen);
4. Formeel handelen (formele bewerkingen uitvoeren).

Een goede ontwikkeling op de eerste twee handelingsniveaus is voorwaarde voor het handelen en functioneren op de twee hoogste niveaus. Het eerste handelingsniveau is tevens de link met het rekenen in dagelijkse situaties en daardoor de basis voor functionele gecijferdheid.

Stap 1: Aan de hand van deze niveaus kan de leerkracht:

- vaststellen op welke handelingsniveaus leerlingen zitten in zijn les rekenen (observeren en signaleren);

- zijn onderwijs afstemmen op de handelingsniveaus van leerlingen;
- handelingen van leerlingen kan observeren, analyseren en interpreteren om te bepalen wanneer interventies nodig zijn en welke interventies dat zijn.

Daarnaast is het belangrijk om te kijken hoe een leerling handelt tijdens het oplossen van een rekenwiskundig probleem en hoe een leerling de oplossingsprocedure van contextopdrachten doorloopt.

De leerling gaat stapsgewijs van de context naar bewerking (plannen), vandaar naar oplossing (uitvoeren van de bewerking) en van de oplossing terug naar het oorspronkelijke probleem (reflecteren). Het eigenlijke rekenen is slechts een onderdeel van het probleemoplossend handelen, maar meestal wel essentieel voor het resultaat.

Als dit niet het gewenste resultaat oplevert, raadpleegt de leerkracht de IB én ouders.

Stap 2: Als er verdere hulpvragen ontstaan kijkt de leraar niet alleen naar onderwijsfactoren maar ook naar kind kenmerken.

Stap 3: Bij leerlingen met een rekenhulpvraag wordt, naast de observatie in de groep en de analyse van de (niet)methode gebonden toetsen, een reken diagnostisch onderzoek afgenomen. De analyse biedt het vertrekpunt om de afstemming voor deze leerling verder te verfijnen naar zijn specifieke onderwijsbehoeften.

NB. Alle specifieke onderwijsbehoefte komen in het groepsplan en groepsoverzicht te staan. Als deze afwijken van het groepsplan wordt een individueel handelingsplan geschreven. Onze school probeert de leerling zolang mogelijk bij het reguliere programma te houden. Alleen als blijkt dat een leerling in fase oranje/ rood baat heeft bij een individuele leerlijn, extra hulp ineffectief is geweest en het mag volgens de richtlijnen van de inspectie, zal daar toe overgegaan.

In het gunstige geval zijn de maatregelen afdoende en komt het ontwikkelingsproces weer op gang. De leerling gaat terug naar fase geel. De leerling gaat naar fase rood als blijkt dat de rekenwiskundige ontwikkeling van de leerling dreigt vast te lopen of te stagneren. Externe deskundige hulp is noodzakelijk. De ouders van de leerling wordt verzocht extern diagnostisch onderzoeker in te schakelen. De school en de ouders/verzorgers melden de leerling aan voor een extern onderzoek.

Omschrijving dyscalculie

De meningen zijn verdeeld over wat wordt verstaan onder dyscalculie. Er is geen eenduidige verklaring over de oorzaken van dyscalculie en over welke kind kenmerken hierbij in het geding zijn.

In de praktijk is de grens tussen ernstige rekenwiskunde-problemen en dyscalculie moeilijk te trekken. Alleen met extern diagnostisch onderzoek en vervolgens een periode van intensieve, deskundige begeleiding kan worden vastgesteld of het gaat om ernstige rekenwiskunde-problemen of om dyscalculie.

Kinderen met dyscalculie falen voortdurend op rekentaken. Bovendien wordt het 'niet goed kunnen rekenen' in onze maatschappij vaak (ten onrechte) als synoniem gezien met 'dom zijn'. Deze kinderen hebben behoefte aan leerkrachten die 'in hen blijven geloven', opdat ze 'in zichzelf kunnen blijven geloven'. Het is belangrijk dat de leerkracht voldoende de sterke kanten van de leerlingen benadrukt. Ze kunnen misschien juist wel goed cijferen, of ze zijn juist heel goed met de computer. Daarnaast is het goed om kinderen extra aan te moedigen, heel veel structuur te bieden en vooral consequent en realistisch te behandelen.

Kenmerken van Dyscalculie

De leerling:

- gebruikt de basale rekenmanieren, bijvoorbeeld: de leerling telt heel lang door op de vingers.
- draait gemakkelijk getallen om. Gehoorde getallen (bijv. 24) worden op papier omgedraaid (bijv. 42).
- kent de waarde van getallen niet. Honderdtallen en tientallen zijn voor de leerlingen gelijk. Bij optellen en aftrekken zet de leerling deze niet goed onder elkaar. Dit heeft ook te maken met ruimtelijke oriëntatie.
- heeft daardoor ook moeite met schatten.
- is bij het nemen van tussenstappen al snel de draad kwijt.
- heeft moeite met het hanteren van een volgorde (bijv. bij klokkijken de grote en kleine wijzer).
- heeft moeite met het interpreteren van codes en patronen. Bijvoorbeeld het muzieknoten schrift, maar ook $\times$ / $:$ / $+$ / $-$ / natuurkundige codes.
- heeft moeite met ruimtelijke oriëntatie (bijv. teamsporten op een groot veld en onderscheid tussen links en rechts en moeite met het plaatsten van getallen in de juiste kolom)
- heeft moeite met het lezen en/of interpreteren van grafieken.

Hoe signaleren wij dyscalculie?

Aan de hand van CITO scores, toets resultaten en observaties tijdens de rekenles verzamelen wij informatie aangaande de rekenprestaties van de leerling. Op basis van deze gegevens krijgen wij rekenzwakke leerlingen in beeld.

Wij spreken van dyscalculie als

- ernstige rekenwiskunde-problemen ontstaan ondanks tijdig ingrijpen, specifieke en deskundige begeleiding en zorgvuldige pogingen tot afstemming op de specifieke onderwijsbehoeften van de leerling. De problemen blijken hardnekkig te zijn.
- de rekenwiskundige ontwikkeling van de leerling wordt belemmerd door kindfactoren.

Dyscalculie moet altijd onderzocht en vastgesteld worden door een externe deskundige.

Externe diagnostiek

De opbrengsten van de externe diagnostiek zijn uiteindelijk:

1. Een beeld van de specifieke onderwijsbehoeften van de leerling binnen de vier domeinen van rekenen-wiskunde.
2. Een beschrijving van het perspectief op lange termijn (koersbepaling).
3. Handelingsadviezen en concrete aanknopingspunten voor de begeleiding.

De externe onderzoeker schrijft een inhoudelijk verslag van zijn onderzoek met een handelingsadvies voor de begeleiding van de leerling. Indien van toepassing geeft de onderzoeker een ERWD-indicatie voor de leerling af. De leerling houdt gedurende een half jaar intensieve (individuele) begeleiding. Na een periode van maximaal een half jaar vindt de evaluatie plaats en worden afspraken gemaakt voor vervolg. Blijkt echter dat de ernstige problemen hardnekkig blijven en dat de leerling aantoonbaar (LOVS) niet of onvoldoende vooruit gaat, dan kan de externe onderzoeker een dyscalculieverklaring verlenen. Deze verklaring is geldig voor de hele verdere schoolcarrière van de leerling. Bij deze verklaring geeft de externe onderzoeker aan welke faciliteiten en begeleiding de leerling nodig heeft.

Een dyscalculie verklaring kan in principe alleen worden afgegeven voor leerlingen vanaf groep 6 en met voldoende intelligentie. Bij jonge kinderen wordt tot aan eind groep 5 alleen een ERWD-indicatie afgegeven.

Stappenplan protocol ERWD

Omschrijving van de fasen in onderwijsbehoeften bij het leren rekenen

Fase	Signalering	Diagnostiek	Begeleiding
Fase groen			
<p>Leerling ontwikkelt zich gemiddeld of goed en functioneert in de grote groep.</p> <p>Resultaat: +: naar fase 'blauw' 0/-: naar fase 'geel' Deskundigheid minimaal</p>	<p>De leerkracht observeert de leerlingen volgens aanwijzingen in de methode.</p> <p>Deskundigheid</p>	<p>De interne begeleider ondersteunt de leraar. Zij analyseert samen met de leerkracht de resultaten op de methode gebonden toetsen en het LOVS en stelt een groepsplan op.</p>	<p>De begeleiding vindt plaats volgens aanwijzingen in de methode. Bij te weinig aantoonbare vorderingen gaat de leerling naar fase geel.</p>
Fase geel			
<p>De leerling ervaart geringe rekenwiskunde-problemen op deelgebieden.</p> <p>Resultaat: +: naar fase 'groen' 0/-: naar fase 'oranje'</p>	<p>De leerkracht observeert dagelijks op specifieke onderdelen, houdt de vorderingen op toetsen en LOVS bij en analyseert de resultaten.</p>	<p>De leerkracht voert rekengesprekken met de leerling, analyseert het resultaat en de leerling komt in de subgroep van het groepsplan.</p>	<p>Leerling krijgt extra begeleiding in een subgroep. Bij te weinig of geen aantoonbare vorderingen gaat de leerling naar fase oranje.</p>
Fase oranje			
<p>De leerling ervaart ernstige rekenwiskunde-problemen op enkele of alle deelgebieden.</p> <p>Resultaat: +: naar fase 'geel' 0/-: naar fase 'rood'</p>	<p>De leerkracht observeert dagelijks op specifieke onderdelen, houdt de vorderingen op toetsen en LOVS bij en analyseert samen met de intern begeleider de resultaten.</p>	<p>De leerkracht voert een diagnostisch gesprek met de leerling, analyseert samen met de intern begeleider het resultaat en de leerling wordt besproken met de orthopedagoog tijdens een CLB.</p>	<p>Het schoolteam voert de begeleiding uit. De leerstof en de instructie worden afgestemd op de onderwijsbehoeften van de individuele leerling. Bij te weinig of geen aantoonbare vorderingen wordt de leerling door ouders aangemeld voor extern onderzoek.</p>
fase rood			
<p>De problemen zijn ernstig en hardnekkig. De school verzoekt de ouders de leerling aan te melden voor extern onderzoek.</p> <p>Resultaat: +: naar fase 'oranje' 0/-: bijstellen handlingsplan en dyscalculieverklaring, blijvende begeleiding in</p>	<p>De externe onderzoeker verzamelt informatie over de leerling en stelt verslag op.</p>	<p>De externe onderzoeker voert een onderzoek uit. En geeft de school adviezen hoe te handelen Dit komt in een individueel Begeleidingsplan of een groepsplan, dit is afhankelijk van de adviezen gegeven door de extern.</p>	<p>Het schoolteam voert de begeleiding uit. De leerstof en de instructie worden afgestemd op de onderwijsbehoeften van de individuele leerling. Indien nodig wordt de begeleiding uitgevoerd door een externe expert in nauw overleg met de school.</p>

Dyscalculieverklaring

Als eenmaal bij een leerling dyscalculie is vastgesteld krijgt hij/zij een dyscalculieverklaring met het bijbehorende onderzoeksverslag. De verklaring is onbeperkt geldig bij ons op de school. In de verklaring worden maatregelen en

faciliteiten aanbevolen die de leerling in staat stellen beter met dyscalculie om te gaan. Sommige aanbevelingen vallen onder de verantwoordelijkheid van school en andere onder de verantwoordelijkheid van de leerling.

Mogelijke faciliteiten

- Extra tijd bij toetsen.
- Rekenmachine toestaan bij methode toetsen vanaf groep 6/ niet bij cito toetsen. (deze maatregel gaat niet altijd op.)
- Regelkaarten toestaan.
- Toetsen worden ruim op tijd aangekondigd.
- Indien noodzakelijk leerstof mondeling toetsen.
- Rekenstrategieën worden eenduidig en consequent toegepast in de verschillende lessen.
- Leerkrachten controleren extra of instructie begrepen is.

Voor verdere zaken betreffende de compenserende en/ of remediërende middelen verwijzen wij naar het **protocol Compenserende en/ of remediërende middelen** van onze school.

Extra begeleiding

Een leerling die in het bezit is van een geldige Verklaring krijgt extra begeleiding in of buiten de groep. De begeleiding is toegespitst op het aanleren van leerstrategieën en studievaardigheden. Dit heeft als doel de leerling gereedschappen in handen te geven beter of anders met zijn dyscalculie om te gaan. Dit vergt van de leerling een actieve rol. De frequentie van de begeleiding varieert per leerling en wordt zoveel mogelijk afgestemd op de problemen die de leerling in de dagelijkse (school)situatie ondervindt. Daarnaast is er ook een lijst met maatregelen om het onderwijs beter af te stemmen op leerlingen die dyscalculie hebben:

STICORDI-maatregelen zijn STImulerende, Compenserende, Relativerende en Dispenserende maatregelen waardoor het onderwijs beter afgestemd wordt op de specifieke behoefte van kinderen met dyscalculie en/of dyslexie.

Kruis de maatregelen aan die bij deze leerling gewenst zijn.

Bij kinderen met dyscalculie:

- Als kinderen blijven uitvallen bij sommen die ze uit het hoofd moeten berekenen, sta dan toe dat ze tussenoplossingen noteren. Als dit ook niet lukt, laat ze dan cijferen.
- Ga bij elke nieuw leerstofonderdeel na de les eventjes na of de kinderen het daadwerkelijk begrepen hebben.
- Laat de kinderen nooit onverwachts een vraagstuk op het bord oplossen.
- Formuleer duidelijke doelen (Wat is basisleerstof? Wat is differentiatie?).
- Schrijf niet te veel op één blad (of sta toe dat ouders of leerlingen werkbladen verknippen).
- Maak duidelijke onthoudbladen van alle leerstof (zodat deze makkelijker ingestudeerd kan worden).
- Geef voldoende structuur (help bij het opsplitsen in deeltaken en laat de essentie zien).
- Ga er niet vanuit dat splitsingen, tafels, formules bekend zijn. Herhaal die telkens opnieuw.
- Let op de instructietaal (zeg niet te veel tegelijk). Ondersteun instructie met een tekening.
- Moedig leerlingen aan om vragen te stellen over dingen die ze niet begrijpen en ga daar steeds positief en serieus op in.
- Vul samen met het kind de agenda in en doe dat niet op het einde van de les.
- Geef niet te veel huiswerk. (Kwaliteit is belangrijker dan kwantiteit). Laat kinderen nooit thuis taken afwerken waar ze in de klas niet aan toe kwamen (geef dan eerder kopieën mee van de antwoorden).
- Kondig toetsen ruim van tevoren aan.
- Maak gezamenlijk een studieplanning en voorkom dat leerlingen voor de verkeerde toets gaan studeren.
- Geef meer tijd (20%) voor de toets. Of schrap vragen. Laat leerlingen eerder beginnen zodat ze wel gelijk klaar zijn met hun klasgenoten.
- Bouw de toets geleidelijk aan op in moeilijkheidsgraad (Vraag niet alles door elkaar).
- Laat tijdens de toets schema's (metriek stelsel) geheugensteuntjes (onthoudbladen met regels, tafels, ...), ruitjespapier en rekenmachine gebruiken.
- Geef openboekexamens voor sommige delen van de toets.
- Geef hints waar dit kan.
- Laat leerlingen weten in welke opdracht irrelevante informatie zit, zodat ze weten dat ze niet altijd elk cijfer in de opgave moeten gebruiken.
- Gebruik geen lastige getallen met nullen, komma's en dergelijke als het daar in het vraagstuk verder niet om gaat.
- Laat bij telfouten de toets mondeling toelichten. Reken bij toepassingsvragen de reken- en telfouten niet te allen tijde of minder zwaar aan – idem voor nauwkeurigheidfouten bij het tekenen van figuren.
- Zet de gescoorde resultaten voor verrijkings- en verdiepingsstof niet op het rapport.